

LBNDV 16. punktā uzskaitīti novadpētniecības krājuma komplektēšanas vispārīgie principi:

Bibliotēka novadpētniecības darbā primāri apzina jebkura veida publicēto informāciju, tajā skaitā audiovizuālos, digitālos un interneta resursus. Komplektējami ir arī nozīmīgi npublicētie materiāli (atmiņas, vēstules, dienasgrāmatas, studentu pētniecības un promocijas darbi, rokraksti, dokumenti, fotogrāfijas, attēli, kartes, audioieraksti, videoieraksti u. c.). Cita veida resursi, piemēram, lietišķie materiāli komplektējami tikai papildus, ja to pieļauj bibliotēkas kapacitāte (kā finanšu, tā personāla resursi, telpas, piemēroti saglabāšanas apstākļi, drošība u. c.).

Bibliotēku krājumu komplektēšanas pamatprofils ir **publicētie dokumenti**. Arī novadpētniecības darbā ievērojams vispārīgs bibliotēku darbības princips: primāri apzināmi publicētie dokumenti par savu novadu un tie komplektējami, cik iespējams, pilnīgi un visaptveroši.

Bibliotēku novadpētniecības krājuma pamats ir **iespieddarbi** – novadpētniecības literatūra, vietējie laikraksti. Iespējams gan, ka iespieddarbus kā novadpētniecības krājuma pamatu drīz apsteigs arvien pieaugošā elektronisko materiālu plūsma.

Ja novadā ir arī citas institūcijas, kas darbojas novadpētniecībā, piemēram, arhīvs vai muzejs, tad tieši publicētā informācija, jo īpaši iespieddarbi, ir bibliotēkas darba joma, kas nosaka bibliotēkas vietu un lomu kopējā novadpētniecības institūciju un pētnieku sadarbības tīklā.

Bibliotēka var komplektēt arī nozīmīgus npublicētos materiālus. Taču tikai tad, ja bibliotēkas kapacitāte to pieļauj, bibliotēka var pieņemt lēmumu komplektēt arī cita veida resursus, piemēram, lietišķos materiālus. Vienmēr jāpatur prātā, ka atbildība par dokumentālām liecībām ir arhīvu, bet par lietišķajiem dokumentiem jeb trīsdimensionālajiem priekšmetiem – muzeju darba lauks. Tomēr, ja bibliotēka novadā ir vienīgā institūcija, kas nodarbojas ar novadpētniecību vai citu institūciju (arhīva un muzeja) kapacitāte ir stipri ierobežota, tad komplektēt šos dokumentu veidus varētu būt svarīgi, jo citādi tie tiks neatgriezeniski zaudēti.

Prioritāri komplektējami unikāli materiāli ar vēsturisku, kultūrvēsturisku, zinātnisku vai māksliniecisku vērtību, vai praktisku nozīmi vietējās kopienas dzīvē.

(LBNDV, 16. punkts)

Tā kā bibliotēku resursi un kapacitāte ir ierobežoti, praksē bibliotēkas nevar vākt un glabāt katru “vēstures drusku” – nepieciešama kritiska atlase. No visa pieejamā materiālu klāsta ieteicams izvēlēties vietējai kopienai vērtīgākos un nozīmīgākos, tos, kas ir unikāli un potenciāli noderīgi lokālās vēstures izpētē. Arī dokumentējot kopienas dzīvi mūsdienās, galvenā uzmanība pievēršama nozīmīgu notikumu atspoguļošanai, komplektējami materiāli ar būtisku un nezūdošu vērtību kopienai.

Tomēr materiālu vērtība ne vienmēr ir vienkārši un viegli nosakāma. Bibliotekāri labi orientējas savā profesionālajā laukā – literatūrā un citos informācijas resursos. Taču bieži vien bibliotekāram nebūs tik dziļu un specifisku zināšanu, lai noteiktu materiālu vēsturisko, kultūrvēsturisko, zinātnisko vai māksliniecisko vērtību – šādos gadījumos ieteicams materiālu vērtēšanā konsultēties ar atbilstošiem speciālistiem: Latvijas Nacionālās bibliotēkas, muzeju, arhīvu, arī citu nozaru pārstāvjiem.

Novadpētniecības bibliotekārs izmanto profesionālās medijpratības prasmes, lai kritiski izvērtētu informācijas saturu un kvalitatīvu, objektīvu, ticamu informāciju atšķirtu no nepatiesas, vienpusējas, tendenciozas, kļūdainas. Tomēr bibliotekāra pienākums nav noteikt visu materiālu patiesīgumu un ticamību, tajos pausto viedokļu objektivitāti, vēstures faktu pareizību. Tas ir attiecīgo jomu pētnieku uzdevums un kompetence. Jāņem vērā arī tas, ka bieži vien figurēs pretrunīgas vēstures liecības, par

daudziem vēstures jautājumiem nebūs vienota viedokļa, pastāvēs dažādi pagātnes notikumu traktējumi. Šādos gadījumos bibliotekāra pienākums ir savākt visus vēstures avotus, rūpīgi norādot materiālu izcelsmi, kas pētniekiem ļaus izvērtēt to autentiskumu, drošticamību u. c. informācijas avotu zinātnisko kvalitāti raksturojošos parametrus.

Nereti materiālu vērtība atklājas vien pēc ilgāka laika, piemēram, saistībā ar jaunatklātiem faktiem, avotiem, jaunām pētījumu atziņām.

Nozīmīgi ir ne tikai galvenie dokumenti, bet arī to konteksta materiāls.

Vērtība var būt arī pats materiāla senums, neparastums, tas, ka tas piederējis kādam pazīstamam cilvēkam vai spilgti raksturo kādu vēsturisku notikumu u. t. t.

Kā redzams, LBNDV norādīts, ka vērtīga var būt arī dažāda praktiskas ievirzes informācija, piemēram, vietējās receptes, senas zināšanas, prasmes, tradīcijas un paražas, jo tās ir liecības par novada nemateriālo kultūru, etnogrāfiju.

Komplektējot novadpētniecības krājumu, jāvairās no subjektivitātes materiālu vērtēšanā.

(LBNDV, 16.punkts)

Svarīgs aspekts novadpētniecības materiālu komplektēšanā ir **neitralitātes** ievērošana. Bibliotēku likuma 5. panta 2. punktā noteikts, ka bibliotēkas attiecībā uz krājuma veidošanu nedrīkst ierobežot politiski, ideoloģiski vai reliģiski motīvi. Novadpētniecības resursu krājuma veidošana šajā ziņā ir jo īpaši sensitīva. Katram laikmetam ir sava vērtību, sabiedrisko un vēsturisko procesu, notikumu izpratne. Mainoties ideoloģijām, pat oficiālā vēsture tiek pārrakstīta. Tas nozīmē, ka novadpētniecības bibliotekāram jācenšas izvairīties no riska noraidīt materiālus, pamatojoties tikai uz šī brīža vērtībām, šajā brīdī spēkā esošo vēstures procesu un notikumu traktējumu.

Sevišķi grūti objektīvi novērtēt neseno pagātni, kas bieži tiek politizēta, vēl nav pietiekami analizēta, pētīta un izvērtēta, kā arī izraisa sabiedrībā daudz subjektīvu, personisku pārdzīvojumu. Piemēram, bibliotēkās vēl nesen bija novērojama nevēlēšanās vākt un glabāt materiālus, kas atspoguļo padomju okupācijas režīma laiku. Šī perioda materiāli ir pārpilni ar padomju ideoloģijas nostādnēm un propagandu. Bibliotekārus attur nevēlēšanās glabāt krājumā materiālus, kas sniedz melīgu, kļūdainu, tendenciozu vēstures interpretāciju. Negatīvi noskaņota ir arī liela daļa sabiedrības – bibliotekāri, kas mēģinājuši pieskarties šim laikam, piemēram, organizējot vietējā ražošanas uzņēmuma bijušo darbinieku atmiņu stāstu pasākumu, saņēmuši pārmetumus par “komunisma popularizēšanu”. Lielākajai daļai sabiedrības, kas pārdzīvojusi šo laiku, tas saistās ar smagiem zaudējumiem, salauztiem likteņiem, represijām, vērtību sistēmas devalvāciju, atpalikušo ekonomiku, ekoloģisko krīzi u. t. t. Gluži dabiski šķiet pieņemt, ka viss, kas liecina par totalitārā režīma laiku, ir nevērtīgs un ignorējams, pat cenzējams. Tomēr ne no valsts, ne novada vēstures, ne cilvēka dzīves nav iespējams izdzēst vairāk nekā 50 gadu ilgušu periodu, kas turklāt ir atstājis neizdzēšamas sekas. Tajā pašā laikā arvien lielāka daļa sabiedrības paši šo Latvijas vēstures periodu nav piedzīvojuši un nezina, kāds šis laiks bija. Laikabiedru atmiņas par šo laiku gaist un aiziet mūžībā kopā ar viņiem. Dokumentālu liecību trūkums par šo laiku var kļūt par būtisku un neatgriezenisku vēsturiskās atmiņas zaudējumu.

Komplektējami arī materiāli par mūsdienām un neseno pagātni, lai fiksētu un saglabātu vietējās sociālās, ekonomiskās un kultūras aktivitātes un sasniegumus.

(LBNDV, 16.punkts)

Bieži bibliotēku darba praksē novadpētniecības jēdziens tiek sašaurināts, saprotot ar to tikai vietējās vēstures pētniecību. Taču svarīgi ir dokumentēt arī mūsdienas un neseno pagātni – vākt autentiskas konkrētā laika vēstures liecības un, iespēju robežās, fiksēt arī šodienas notikumus. Drīz tā jau būs

vēsture un saglabātās liecības nodrošinās kopienas dzīves atspoguļojumu nākotnei, ļaus veidot pēc iespējas objektīvāku pagātnes rekonstrukciju. Īpaši svarīgi vākt materiālus par nesenās pagātnes *baltajiem plankumiem* – notikumiem, par kuriem trūkst dokumentālu liecību, vai arī esošie dokumenti atspoguļo vienpusīgu viedokli, šauru laikmeta/parādības redzējumu (piemēram, Barikāžu laiks, Aizsargu organizācija, Latvijas nacionālie partizāni (mežabrāļi)).

Daudzas ārvalstu un arī dažas Latvijas bibliotēkas ir uzņēmušās vietējās kopienas, novada vai pagasta hronista misiju, fiksējot, aprakstot un saglabājot notikums tā dzīvē.

Tā kā bibliotēkām nav iespējams piedalīties pilnīgi visās novada nozīmīgākajās norisēs, nedz arī arvien atrasties “īstajā laikā, īstajā vietā”, tad ļoti svarīgi ir vietējā satura radīšanā – nozīmīgāko vietējo aktivitāšu un notikumu dokumentēšanā (pasākumu un aktivitāšu fotografēšana un filmēšana, dažādu vietējās nozīmes kultūras un dabas objektu, mājvietu, dokumentēšana un izpēte, vietējo notikumu apskatu un hronikas tekstu sagatavošana, audio un video interviju ierakstīšana u. c.) – iesaistīt vietējo sabiedrību. Bibliotēkas galvenais uzdevums ir noraidīt vēsti, ka bibliotēka ir vieta, kur tiek apkopota un glabāta šīs kopienas hronika.

Novadpētniecības darbā jāaptver un jāatspoguļo novads visā kultūru daudzveidībā.

(LBNDV, 16.punkts)

Mūsdienu globalizācijas laikmetā daudzu kopienu svarīga iezīme ir kultūru diversitāte, tādēļ svarīgi atzīmēt, ka bibliotēkas novadpētniecības krājumam jāatspoguļo visas kopienā pārstāvētās kultūras grupas un viņu ieguldījums kopienas dzīvē gan vēsturiski, gan mūsdienās (etniskās minoritātes, jaunienācēji, imigranti u. c.). Tādējādi šo grupu pārstāvjos veidojas piederības sajūta kopienai, savukārt vietējā sabiedrība tiek iepazīstināta ar citu kultūru pārstāvjiem. Šādi materiāli būs noderīgi arī pētniekiem, kuri pētīs vēsturiskās un kultūras izmaiņas konkrētajā novadā.¹

Latvijas bibliotēku praksē šis aspekts novadpētniecības darbā netiek īpaši uzsvērts, taču praksē ikviena bibliotēka cenšas vākt materiālus par visām norisēm savā novadā, tai skaitā ietverot apkaimē dzīvojošo etnisko kopienu vēsturi un kultūru, piemēram, krievu, poļu, baltkrievu, ukraiņu, ebreju, romu, arī vācbaltiešu u. c. Tas pats attiecas arī uz reliģisko kopienu dzīvi un darbību novadā.

¹ Jamieson, Ian. Local studies. *No: British librarianship and information work 1991-2000* / edited by J.H. Bowman. Aldershot : Ashgate, ©2006. Pieejams: EBSCO Publishing : eBook Collection (EBSCOhost).